

ve ahşap olduğu tahmin edilen kadınlar mahfilî günümüze ulaşmamıştır.

Bazıları kare, bazıları dikdörtgen planlı olan derviş hücreleri kubbe ve tonozlarla örtülmüş, revaka açılan birer kapı ve pencerenin yanı sıra dışarıya açılan dörder pencereyle donatılmıştır. Bu pencerelerde mescid-tevhidhânenin cephelerindeki düzen görülür. Batı ve doğu kanatlarındaki hücreler arasında birer adet beşik tonoz örtülü koridor vardır. Son postnişin Mehmed Râsih Efendi'nin oğlu Hasib Kartal'ın M. Nermi Haskan'a naklettiğine göre tekkenin batı yönündeki çevre duvarında harem kapısı olarak anılan bir giriş bulunmakta, bu kapıdan giren kadınlar koridordan avluya ve buradan mescid-tevhidhânedeki kadınlar mahfiline ulaşmaktaydı. 1970'lerdeki onarımda söz konusu kapıyla avlu yönündeki merdiven iptal edilmiştir. Aynı kişiden, türbenin yer aldığı doğu yönündeki kanatta hücreler arasındaki koridorun bitiminde halen mevcut olan pencerenin aslında türbe kapısı diye anılan diğer bir tâli giriş olduğu öğrenilmektedir.

Avlunun merkezindeki sekizgen planlı mermer şadırvanın cepheleri kırık kaş kemerler, gülçeler ve servi motifleriyle süslüdür. Ana binanın güneybatısında arsanın sınırında bağımsız şekilde tasarlanan tekne tonoz örtülü mutfağın kuzeye bakan giriş cephesinde basık kemerli bir kapıyla sivri kemerli iki pencere mevcuttur. Helâlar ana binadan soyutlanarak mutfakla aynı tarafta bağımsız bir yapı olarak tasarlanmıştır. Balcı Yokuşu ile Haydarçeşmesi sokağının kavşağında bulunan ve günümüze ulaşmayan haremın moloz taş ve tuğla örgülü bir kaideye sahip tek katlı ahşap bir yapı olduğu, sokak (doğu) cephesi boyunca eliböğründelere oturan bir çıkmanın uzandığı bilinmektedir. Harem gibi arsanın düşük kotlu doğu kesiminde yer alan küçük hazire dikdörtgen pencereleri olan, kesme küfeki örgülü bir duvarla çevrilidir. Basık kemerli kapısının üzerinde ta'lik hatlı tarihsiz manzuma bir kitâbe bulunur. *Hadikatü'l-cevâmi'*deki ifadeden zamanında çatıyla örtülü bir türbe şeklinde olduğu anlaşılmaktadır. Türbenin sağında istinat duvarı üzerinde kitâbesiz sivri kemerli küçük bir çeşme vardır. Ayna taşının köşeleri rûmî dolgulu dilimli kaş kemeri, bunun içindeki gülçe ve servi bezemeleriyle şadırvanla aynı ustanın elinden çıktığı belli olmaktadır. Ana binanın revakındaki mukarnaslı sütun başlıklarında ve gerek bu yapıda gerekse mutfakta görülen sivri kemerlerde, tekkenin inşa edildiği I. Mahmud döneminde Os-

Seyhülislâm
Mustafa
Efendi
Tekkesi -
Eyüp /
İstanbul



manlı mimarlığına egemen olmaya başlayan barok üslup yerine klasik üslubun yayılması dikkat çekicidir. Şeyhülislâm Mustafa Efendi Tekkesi, bu yönüyle Osmanlı mimarisinde klasik çizgiyi temsil eden son yapılarından biri olarak önemli bir yere sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

İstanbul Vakıflar Başmüdürlüğü Arşivi, *Tekâyâ ve Zevâyâya Mahsus Defter* (E. H. Ayverdi'nin kısmen istinsah etmiş olduğu nüsha), 1341 (1925), nr. 285; *İstanbul Tekkeleri Listesi*, İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 1825 (nr. 81); *İstanbul Tekkeleri Listesi*, TSMİA, nr. E. 1772, 3333, 1805-1826 arası (nr. 102); *İstanbul Tekkeleri Listesi*, Süleymaniye Ktp., Zühdü Bey, nr. 489, 1823 civarı, vr. 6^p; Melekpaşazâde Kadri Beyefendi, *Hankahnâme (İstanbul Tekkeleri Listesi)*, Süleymaniye Ktp., Nuri Arlasez, nr. 36, 1833-1846 arası, vr. 2^a (nr. 13); *Âsitâne Tekkeleri*, s. 2; Avansarâyî, *Hadikatü'l-cevâmi'*, I, 282-284; Bandırmalızâde, *Mecmûa-i Tekâyâ*, İstanbul 1307, s. 14; Zâkir Şükrü, *Mecmûa-i Tekâyâ* (Tayşi), s. 55; Mehmed Şükrü, *İstanbul Hânkahları Meşâyihî* (nşr. Turgut Kut), Harvard 1995, s. 55, nr. 108; Abdülkadir Altunsoy, *Osmanlı Şeyhülislâmları*, İstanbul 1972, s. 127; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1987, I, 142; Mustafa Özdamar, *Dersâadet Dergâhları*, İstanbul 1994, s. 34; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüpsultan Tarihi*, İstanbul 1996, s. 83-86, 236; M. Baha Tanman, "Eyüpsultan'da Tarikat Yapıları", *1. Eyüpsultan Sempozyumu: Tebliğler*, İstanbul 1997, s. 103-105; a.m.f., "Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları / Tekkeler", *Türkler* (nşr. Hasan Celal Güzel v.dğr.), Ankara 2002, XII, 151, 155, rs. 8; a.m.f., "Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları / Tekkeler", *Osmanlı Uygarlığı* (haz. Halil İnalçık - Günsel Renda), İstanbul 2003, I, 297, şekil 130; a.m.f., "Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları / Tekkeler", *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf ve Sufiler* (haz. Ahmet Yaşar Ocak), Ankara 2005, s. 319, şekil 11; a.m.f., "Şeyhülislâm Tekkesi", *DBİst.A*, VII, 177-178; Ramazan Muslu, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (18. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 306; Hür Mahmut Yücer, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl)*, İstanbul 2003, s. 270-271; Atilla Çetin, "İstanbul'daki Tekke, Zâviye ve Hânkahlar Hakkında 1199 (1784) Tarihi Önemli Bir Vesika", *VD*, XIII (1981), s. 587; Hatice Aynur, "Salihâ Sultan'ın Dügün Töreni ve Şenlikleri", *TT*, XI/61 (1989), s. 38, nr. 191.



M. BAHA TANMAN

ŞEYHÜLKURRÂ

(bk. REİSÜLKURRÂ).

ŞEYHÜRRABVE

(bk. DIMAŞKÎ, Şeyhürrabve).

ŞEYHÜTTÂİFE

(bk. TÛSÎ, Ebû Ca'fer).

ŞEYHZÂDE

(شيخ زاده)

(ö. 950/1543)

Tefsir âlimi ve fakih.

Aslen Kocaelili (İzmit) olup babasının adı Muslihuddin Mustafa'dır. Tahsilini İstanbul'da yaptı ve özellikle İbn Efdaladdin'den (Efdalzâde) istifade etti. Tefsir ve fıkıh ilimlerinde yetişerek Beyzâvî'nin *Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vil*'ine yazdığı hâşiye ile şöhrete ulaştı. Başta Hâce Hayreddin Medresesi olmak üzere İstanbul'un değişik medreselerinde müderrislik yaptı. Daha sonra tedrisi bıraktı ve evine çekildi. Kendisine ödenen günlük 15 dirhem emeklilik parasını çok gördüğü ve 10 dirhem yeterli olacağını söylediği rivayet edilir. Şeyhzâde'nin vefat tarihi bazı kaynaklarda 951 (1544) olarak zikrediliyorsa da genellikle Taşköprizâde'nin verdiği 950 (1543) yılı daha doğru kabul edilir. Kabri İstanbul'da Emir Buhârî'nin kabrine yakın Hâce Hayreddin Mescidi haziresindedir. Mütevazi ve güzel huylu bir şahsiyet olduğu kaydedilen Şeyhzâde başkalarına yük olmamaya özen gösterirdi. Tefsir derslerini mescitte verir, halk da onun bilgisinden ve mânevîyatından faydalanmak isterdi. Âyetleri tefsir ederken şüpheye düştü-

ğünde Allah'a yöneldiğini ve göğsünün Allah tarafından genişletildiğini söyledi. Öğrencisi Töşkoprizâde Ahmed Efendi, Şeyhzâde'nin kendisine büyük sevgi duyduğunu, kendisinin de onunla övündüğünü ve kadılık görevini onun ısrarıyla kabul ettiğini belirtir. Şeyhzâde oldukça zor kitapları şerhetmesiyle dikkat çeken bir âlimdir.

Eserleri. 1. *Hâşiye 'alâ Envârî't-tenzîl ve esrârî't-te'vîl*. Beyzâvî'nin eseri üzerine yazılmış bir hâşiye olup önce muhtasar olarak kaleme alınmış, daha sonra genişletilmiştir. Kâtib Çelebi'nin değerlendirmesine göre *(Keşfü'z-zunûn*, I, 188) eser *Envârü't-tenzîl* üzerine yazılan hâşiyelerin en hacimlisi, en faydalısı ve ibaresi en açık olanıdır. Çeşitli baskıları yapılan kitap (I-IV, İstanbul 1282-1283; I-IX, İstanbul 1292-1303; İstanbul 1306; I-VI, Kahire 1363) ayrıca Muhammed Abdülkâdir Şâhin tarafından yayımlanmıştır (I-VIII, Beyrut 1999). 2. *Şerhu Mi'tâhî'l-'ulûm*. Sekkâkî'nin ilimlerin tasnifiyle ilgili eserinin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Hacı Beşir Ağa, nr. 568; Kadızâde Muhammed Efendi, nr. 449). 3. *Şerhu Meşâriki'l-envâr*. Radyüüddin es-Sâgânî'nin hadise dair eserinin şerhidir (Süley-

maniye Ktp., Ayasofya, nr. 714, Kılıç Ali Paşa, nr. 252, Damad İbrâhim Paşa, nr. 362, Esad Efendi, nr. 379; Âtîf Efendi Ktp., nr. 538, 539). 4. *Şerhu Vi-kâyeti'r-rivâye fi mesâ'ili'l-Hidâye*. Burhâneddin el-Merginânî'nin Hanefî fikhına dair *el-Hidâye*'sinden seçmeler yapılarak telif edilen *Vi-kâye*'nin önemli şerhlerindedir (Süleymaniye Ktp., Lâleli, nr. 1068, Kılıç Ali Paşa, nr. 429, 430; Köprülü Ktp., nr. 615, 616; Nuruosmaniye Ktp., nr. 1690, 1691; Âtîf Efendi Ktp., nr. 954). 5. *Şerhu Kaşîdeti'l-Bürde*. Bûsîrî'nin meşhur kasidesinin şerhi olup *Râhatü'l-ervâh* adıyla da bilinir (İstanbul 1298, 1306, 1309, Harpûti'nin şerhiyle birlikte). 6. *Ta'lik 'alâ Şerhi'l-Hidâye*. İbn Mektûm olarak bilinen Tâceddin Ebû Muhammed Ahmed b. Abdülkâdir tarafından kaleme alınan şerh üzerine yazılmıştır (*Keşfü'z-zunûn*, II, 2038; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 238). 7. *Şerhu Ferâ'izi's-Sirâciyye*. Muhammed b. Muhammed es-Secâvendî'ye ait eserin şerhidir (Kayseri Râşid Efendi Ktp., nr. 4/658; Süleymaniye Ktp., Fâtih, nr. 2520, Çelebi Abdullah, nr. 166/1, 167, Kadızâde Mehmed Efendi, nr. 263; Beyazıt Devlet Ktp., Kara Mustafa Paşa, nr. 340). 8. *Şerhu Kavâ'id-i'l-i'râb*. İbn Hişâm en-Nahvî'nin eserinin şerhi olup (İstanbul 1300) İsmâil İsmâil Merve'nin tahkiğiyle yayımlanmıştır (Beyrut-Dımaşk 1416/1995). 9. *Şerhu Nuqtati'l-beyân*. Hz. Ali'ye nisbet edilen eserin şerhidir (Süleymaniye Ktp., Âşir Efendi, nr. 18/443; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 460). 10. *Tefsîru sûreti'l-Fâtîha* (Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 83). 11. *Tefsîru sûreti'l-En-'âm* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 90). 12. *Şerhu Hırzî'l-emânî*. Kâsım b. Firruh eş-Şâtîbî'nin eş-Şâtîbiyye olarak tanınan kasidesinin şerhidir (Gazi Hüsrev Bey Ktp., nr. 1385, 1553). 13. *el-İhlâşiyye-Tefsîru sûreti'l-İhlâş* (*Osmanlı Müellifleri*, I, 334).

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyhzâde, *Şerhu Kavâ'id-i'l-i'râb* (nşr. İsmâil İsmâil Merve), Beyrut-Dımaşk 1416/1995, neşredenin girişi, s. 19-30; Taşkoprizâde, eş-Şekâ'ik, s. 245; Meccî, *Şekâik Tercümesi*, s. 316, 408-410; *Keşfü'z-zunûn*, I, 188; II, 1247, 1332, 1689, 1764, 2022, 2038; Şevkânî, *el-Bedrü't-tâli'*, II, 269-270; *Osmanlı Müellifleri*, I, 334; Serkis, *Mu'cem*, II, 1166; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 238; Muhammed Abay, *Osmanlı Dönemi Müfessirleri* (yüksek lisans tezi, 1992), ÜÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 112-113; Ziya Demir, *Osmanlı Müfessirleri ve Tefsir Çalışmaları: Kuruluştan XXVI. Asrın Sonuna Kadar*, İstanbul 2006, s. 330-334; *Mu'cemü'l-mahtûâtü'l-mevcûde fi mektebâti İstânbûl ve Ânâtü'lî* (haz. Ali Rıza Karabulut), [baskı yeri ve tarihi yok], III, 1397.



ŞEYMÂ

(الشيماء)

Şeymâ' bint Hâris
b. Abdüluzzâ es-Sa'diyye

**Hz. Peygamber'in sütkardeşi,
kadın sahâbi.**

Hz. Muhammed'in sütannesi Halîme'nin kızıdır. Kaynaklarda adı Huzâfe (Huzâka, Hızâka, Huzeyfe) veya Cüdâme (Cüzâme, Hızâme, Hıdâme, Hudâme) şeklinde zikredilmektedir. Ancak Şeymâ (Şemmâ) lakabıyla meşhur olmuş ve adı unutulmuştur. Şeymâ'nın teyzesinin de aynı ismi ve lakabı taşıdığı, kendisine teyzesinin adının ve lakabının verildiği de söylenmiştir. Şeymâ'nın doğum tarihi zikredilmemekle birlikte emzirilmek üzere evlerine getirilen Hz. Muhammed'in bakımında annesine yardım ettiği bildirilmektedir. Buna göre Halîme'nin Hz. Muhammed'i Şeymâ ile birlikte emzirdiği şeklindeki rivayet (İbnü'l-Kelbî, s. 394) ihtiyatla karşılanmalıdır. Nitekim kaynakların çoğunda bir sütçocuğu bulmak için Mekke'ye giden Halîme'nin o sırada oğlu Abdullah'ı emzirmekte olduğu ve Hz. Muhammed'i onun sütüyle emzirdiği belirtilmektedir.

Kaynaklarda Şeymâ'nın Hz. Muhammed'e, onu gençlik ve olgunluk çağına ulaştırmış kadri yüce bir insan olarak görmek istediğini dile getiren ninniler söylediği bildirilmekte ve bazı mısralar aktarılmaktadır. Şeymâ'nın hayatının, Hz. Muhammed'in bakımına yardımcı olduğu dört veya beş yılın ardından 8 (630) yılında Huneyn Gazvesi'nde esir düşmesine kadar geçen safhası hakkında bilgi yoktur. Hevâzin ve Sakîf kabileleriyle yapılan Huneyn Gazvesi'nde Hevâzin kabilesinden alınan esirler içinde bulunan Şeymâ, kendisini yakalayan askerlere Resûl-i Ekrem'in sütkardeşi olduğunu söyleyerek ona götürülmesini istedi. Resûl-i Ekrem doğru söylediğine dair bir delil isteyince ona çocukluk günlerinde omzunu ısırdığını hatırlatarak hâlâ farkedilen ısırık izini gösterdi. Bunun üzerine kendisini tanıyan Hz. Peygamber çok duygulandı ve göz yaşlarını tutamadı. Ardından rîdâsını yere sererek onu oturttu ve dilerse kendi yanında kalabileceğini, dilerse kabilesine dönebileceğini belirtti. İslâm'ı kabul eden Şeymâ kabilesine dönmek istediğini söyleyince Resûl-i Ekrem ona birçok hayvanla birkaç köle vererek yurduna gönderdi. Resûlullah'ın verdiği Mekhûl adlı kö-

Şeyhzâde'nin *Hâşiye 'alâ Envârî't-tenzîl* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Kılıç Ali Paşa, nr. 125)

